

Микола Михаць, заслужений діяч мистецтв України,
доцент кафедри методики музичного виховання і диригування
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ВЧИТЕЛЬ МУЗИКИ – ОРГАНІЗАТОР ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРНОГО КОЛЕКТИВУ. З ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ РОБОТИ КЕРІВНИКА ЗРАЗКОВОГО ГУРТУ “ПРИКАРПАТСЬКІ МУЗИКИ” РОМАНА ІЛИКА (М. ДРОГОБИЧ)

У статті розглядається одна з важливих проблем формування особистості майбутнього вчителя музики – організатора та керівника дитячого художнього колективу. Автор акцентує увагу на впровадженні у навчальний процес музично-педагогічних факультетів дисциплін (факультативів), які поряд з основними предметами сприяли б формуванню професійних, організаторських навичок і вмінь майбутніх учителів музики загальноосвітніх (музичних) шкіл. Розглянуто шляхи фахового зростання студентів у системі узгоджених та апробованих дій, завдяки яким формується виконавська майстерність, а відтак і організаторські якості, які вкрай необхідні керівникові дитячого мистецького колективу.

Постановка проблеми. У процесі формування фахової майстерності майбутніх учителів музики загальноосвітніх (музичних) шкіл важливу роль відіграє підготовка їх до роботи з дитячими художніми колективами: хорами, вокальними, вокально-інструментальними, інструментальними ансамблями, народними, духовими, камерними (рідше симфонічними) оркестрами. Адже у програмі з музики для загальноосвітньої школи та позакласної роботи вказано, що уроки музики та співів повинні сприяти формуванню духовної культури підростаючого покоління в тісному зв'язку з культурою свого народу. Саме в школі закладається підґрунтя у дітей для життя і творчості в умовах традицій (співацьких, інструментальних і, врешті, хорової культури України), які склалися протягом багатьох поколінь, а також пізнання інших культур народів через призму національної культури та їх зіставлення. Тому студентам музично-педагогічних факультетів – майбутнім учителям музики, організаторам і керівникам дитячих художніх колективів необхідно мобілізувати себе на вивчення (ознайомлення) різних музичних інструментів, їх можливостей і способів застосування в тому чи іншому оркестровому (ансамблевому) колективі, а також напрацьовувати репертуар, доступний для виконання дитячим колективом і водночас цікавий для виконавців, так

і слухачької аудиторії. Саме такий підхід дає поштовх студентів для удосконалення фахової майстерності майбутнього вчителя музики, керівника дитячого мистецького колективу.

Мета статті – акцентування уваги на впровадженні у навчальний процес предметів (факультативів), які б допомогли студентам вивчити інструментарій, ази аранжування, оркестрування, оркестровий (ансамблевий) клас поряд із основними профілюючими дисциплінами, а також у виявленні основних аспектів цілісності та інтегративних процесів у системі підготовки фахівців музично-естетичного спрямування. Це сприятиме розвитку доброго художнього смаку і, звичайно, готовності початкуючого вчителя до роботи з дітьми не тільки на уроках музики, а й в позакласній педагогічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки вчителя музики слід розглядати в контексті розв'язання комплексу фахових, педагогічних проблем поряд із розв'язанням суто виконавських завдань. На уроках з основного музичного інструмента здійснюється музично-технічний розвиток, формується художній смак, розвивається інтелект тощо. Зацікавлення фахівців цією проблемою, яка містить сукупність поглядів, зумовлена розвитком суспільства. Питання формування професійної майстерності висвітлені у різноманітних сферах: музично-естетичної – (Б. Асаф'єв, Л. Апраксина,

Л. Арчажникова, С. Бублей, Г. Падалка, В. Федоришин, Б. Яворський та ін.); диригентсько-хорової діяльності – (А. Авдієвський, О. Бенч, П. Муравський, К. Пігров, Є. Савчук та ін.); психолого-педагогічної – (Ю. Азаров, І. Зязюн, Н. Кузьміна, М. Кухарев, О. Мудрик та ін.). Однак, на думку автора, сукупність поглядів на проблему музичного виховання (адже, як немає однакових людей, так і не може бути ідентичних мистецьких випадків) не можна вважати остаточно дослідженою і вивченою. А оскільки такі реалії, то ж виникає потреба подальшого дослідження і вивчення предмету музично-естетичного виховання.

Постановка завдання. Основне завдання статті полягає в наступному: висвітлити один із аспектів підготовки майбутнього вчителя музики за роки навчання у ВНЗ до роботи з дитячим творчим колективом, який базується на поглибленому вивченні (можливо опануванні) інструментарію, інструментування, основ вокалу, диригування, оркестрового (ансамблевого) класу, що сприяє осмисленню, творчому пошуку студента, а відтак і розкриттю змісту музичного твору та музично-виражальних засобів його втілення.

Виклад основного матеріалу. У численних науково-теоретичних дослідженнях “професійна майстерність” як поняття, часто ототожнюється з поняттям “педагогічна майстерність” через те, що у цих працях мова йде про діяльність майстра-педагога. При дослідженнях проблеми професійної майстерності В. Сухомлинський вагому роль надавав учителю як особистості, а саме, таким якостям: людяність, любов та повага до дітей, фаховість. “Ні один вчитель не може бути універсальним (а тому абстрактним) втіленням усіх позитивних рис. У кожному щось переважає...” [цит. за 8, 88]. Тому він (В. Сухомлинський) аж ніяк не ототожнював професійну майстерність зі сумою знань, а з індивідуальністю вчителя. Однак поняття “професійна майстерність” у дослідженнях психолого-педагогічного аспекту вживається у наступних значеннях:

- якісний рівень професійної роботи;
- високий рівень професійних умінь та навичок;
- показник професійної підготовки до практичної діяльності.

Незважаючи на різні тлумачення, складовими професійної майстерності є “професійна” (галузева) компетенція, що вимагає від майбутнього педагога систематичного вдосконалення знань, практичних навичок гри на музичному інструменті. Це і буде запорукою накопичення фахових знань, педагогічному поступу вчителя як особистості.

“... володіння професійними знаннями, уміннями та навичками дозволяє спеціалісту успішно досліджувати ситуацію (об’єкт та умови діяльності), формулювати професійні завдання, виходячи з цієї ситуації та успішно їх розв’язувати відповідно до поставленої мети”, – зазначає Н. Кузьміна [цит. за 8, 89].

Набувши певної професійної майстерності, учитель музики загальноосвітньої (музичної) школи володіє певними теоретичними знаннями, виконавськими уміннями та навичками, а також організаторськими здібностями, які вкрай необхідні для роботи з колективом, особливо, дитячим. Цей арсенал знань набувається у процесі навчання та виховання у студентські роки, який згодом, з практичним досвідом удосконалюється.

Загальне музично-естетичне виховання, яке школярі отримують на уроках музики, гуртках загальноосвітньої, музичної школи чи будинках дитячої творчості, аж ніяк не є свідченням виховання професійного музиканта, а лише однією зі складових всестороннього розвитку особистості. “Кожного з нас впродовж усього життя супроводжують барви і звуки, але не всі стають художниками і композиторами. Та це і не обов’язково. Головне – розуміти прекрасне, відчувати його, бо спілкуючись із прекрасним, людина стає красивішою” [16, 70]. З цього випливає, що саме музика як мистецтво співпереживання дає можливість впливати на формування духовності та свідомості молоді людини.

Зміст освіти (зокрема музичної) залежить як від свого основного джерела – культури, так і орієнтації на кінцевий результат процесу навчання. Однак зв’язок між вищими педагогічними закладами освіти і майбутньою професійною діяльністю випускників бажав би бути більш тісним. Інколи деяким молодим спеціалістам після закінчення ВНЗ потрібно ще немало часу для адаптації до умов роботи в загальноосвітній (музичній) школі. А все це через недостатність елементарного досвіду, який необхідно набувати на заняттях (особливо практичних), а також при проходженні педагогічної практики у загальноосвітній школі. Адже поняття “навчально-виховний процес ВНЗ” має багатозначний зміст. Навчально-виховний процес виступає і як форма організації діяльності вищих закладів освіти, і як система впливу на студентів, у ході якого здійснюється їх підготовка до майбутньої педагогічної діяльності. Отже, навчально-виховний процес є засобом професійної підготовки майбутнього спеціаліста. Поняття “професійна підготовка” у довідкових виданнях визначається

як “сукупність спеціальних знань, вмінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії”.

Однак протягом останнього часу педагогіка переглядає свої вимоги до змісту професійної підготовки спеціаліста. Завдання освіти на сучасному етапі, як підкреслює І. Якиманська “... полягає у створенні сприятливих умов для розвитку особистості кожної людини, формування її пізнавальної активності, у творчому осмисленні і перетворенні дійсності, що виявляється на основі оволодіння загальнонауковими і професійно значущими знаннями, вміннями і навичками” [3, 98].

Адже сучасна освітня галузь в Україні зорієнтована насамперед на задоволення освітніх потреб особистості, відновлення національних освітніх, культурних традицій і примноження досвіду, відтворення інтелектуального духовного потенціалу нації. Завданням вищої педагогічної школи є ефективна підготовка майбутнього вчителя, орієнтованого на особистісний та професійний саморозвиток, готового працювати в освітніх закладах різного типу, здатного творчо розвивати особистість учня.

З проголошенням Української незалежності освітньо-культурна галузь зазнала суттєвих змін. На зміну тодішнім духовним “цінностям” прийшли інші – національні. Саме на початку 90-х років спостерігаємо великий інтерес молоді до того, що було роками заборонено (духовні твори, колядки, стрілецькі пісні та пісні УПА). Існуючі дитячі художні колективи різко міняють репертуар, до чого не завжди були готові їхні керівники. Однак, як кажуть: “стало все на свої місця”.

У ці роки народжується чимало дитячих мистецьких колективів, серед яких і Зразковий гурт “Прикарпатські музики”, створений у Дрогобицькій дитячій музичній школі №1 (керівник – Роман Ілик).

Роман Васильович Ілик (14.IV.1955 р.н.с. Раневичі Дрогобицького р-ну). Закінчив місцеву музичну школу по класу баяна, Дрогобицьке музичне училище (1974), музично-педагогічний факультет Дрогобицького педагогічного інституту (нині університет) ім. І.Франка (1980 р., клас проф. Е. Мантулева). Трудову діяльність розпочав із акомпаніатора в загальноосвітній школі. Відтак тривалий час робота у музичній школі із суміщенням у загальноосвітній. “... ця людина присвятила своє життя складній професії вчителя, взяла на себе відповідальність наповнювати дитячі душі добром, любов’ю до мистецтва...”, – зізнається колишня учениця Романа Васильовича, солістка гурту “Прикарпатські

музики”, лауреат обласного конкурсу (1996 р., сопілка – II премія) Олена Шапарева. [19].

Отож, набувши вагомого педагогічного досвіду, Р. Ілик відчув потребу у створенні дитячого фольклорного колективу. На пропозицію викладача дівтора залюбки відгукнулася. Однак цього недостатньо. Хоча, головне, є велике бажання у дітей виступати на сцені у складі музичного гурту. У такому випадку дуже важливо підтримати юних музикантів, щоб не пропало в них бажання до занять музикою. На жаль, є такі випадки, коли викладач не може зацікавити чи переконати учня в продовженні занять з музики.

Приступивши до організації і формування дитячого фольклорного колективу, досвідчений викладач зіштовхнувся з деякими проблемами. Але завдяки професійній підготовці, великому педагогічному досвіду, глибокій любові до дітей, яскравій індивідуальності і, звісно, людяності всі питання були вчасно розв’язані на користь майбутнього колективу. А проблеми були такого характеру: комплектація колективу, інструментарій, костюми і чимало інших питань...

Як досвідчений педагог, Роман Васильович дав учням право вибору того чи іншого інструмента. Зі скрипальями, сопілками, кларнетистами проблем не було. А ось з виконавцями на таких рідкісних інструментах, як козобас, кобза, бугай, контрабас, ліра, бубон було складніше.

Користуючись принципами гуманістичної педагогіки, яка зобов’язує до дотримання цілої низки вимог, а саме: створення позитивної атмосфери процесу навчання, яка формується через повагу до учнів, до їх естетичних смаків, поглядів, людської гідності, і разом з тим вихованням почуття відповідальності за результати, Роман Васильович миттєво розв’язав цілу низку питань, з якими недосвідченому педагогу справитись було б важко.

Викладач пішов шляхом вільного виявлення уподобань, почуттів учнів. Кожен школяр підібрав собі відповідний інструмент і почав опановувати ази гри на ньому під спрямуванням і за допомогою керівника гурту.

Завдяки скрупульозній праці, високій загальній ерудиції, великому педагогічному досвіду і, звісно, працьовитості учнів, перший концертний виступ відбувся в кінці 1991 – 92 навчального року в концертному залі школи, на якому були присутніми чимало батьків, які обдаровували юних артистів щедрими оплесками.

Наступного року колектив продовжує свої заняття, поповнившись новими виконавцями. Велику увагу керівник надає формуванню

репертуару. Адже, саме репертуар формує естетичні смаки молоді. Поряд з тим, дітворі повинні подобатися твори, які вони виконують. “Гуманістичне спрямування навчання означає вибір музичних творів, що естетично інтерпретують людське в людині” [12, 4].

На початковому етапі керівник надавав перевагу нескладним обробкам народних мелодій, пісень, поступово урізноманітнюючи, ускладнюючи репертуар. Адже “... формально проведена репетиція не дає позитивного результату ані учневі, ані викладачеві”, – говорить Роман Васильович. Вимогливість викладача до учня аж ніяк не перешкоджає створенню відчуття задоволення в останнього, впевненості у власних силах, можливостях. Але в жодному випадку “...покарання учня за помилки, пригнічений стан, страх не можуть бути прийнятними у педагогіці, – зізнається Р. Ілик, а повага до учня зі сторони викладача повинна переростати у почуття власної гідності, самоповаги, відповідальності” [11, 41].

“Вимогливість до учня має йти пліч-о-пліч із вимогливістю вчителя до себе, до власних виконавських здобутків, до власної педагогічної майстерності...” [12, 8].

У процесі виконавської діяльності, зазначає Р. Ілик “...важливим є комплексний підхід до збереження національних традицій народу та виховання підрастаючого покоління на кращих зразках музичного мистецтва, які є доступними для виконання дитячими колективами.

Під виконавством академік Б. Яворський розумів великий художній вплив. У ньому завжди присутній момент звернення до слухача, живий контакт із ним. Такий контакт, викликаючи емоційний відгук в аудиторії, відбивається й на виконавцях (особливо юних артистах – М.М.).

Музичне виконавство є особливим творчим актом, котрий поєднує в собі інтерпретацію, реалізацію та сприйняття художньо-музичного образу, – вважає Р. Ілик. Ці слова є співзвучними із думкою доктора педагогічних наук, професора Інституту мистецтв НПУ ім. М.П.Драгоманова Г. Падалки: “Принцип гуманістичної освіти музичного навчання орієнтує на таке його спрямування, при якому навіть початківець, опановуючи ази музичного виконавства, прагнув би не тільки до усвідомлення образного змісту музики, а й до співвіднесення власних почуттів із емоційним забарвленням твору” [12, 5].

Поза емоційним сприйняттям “виконавство”, як вид колективної творчої діяльності неможливе. Якщо воно не зігрите емоціями, – зізнається досвідчений керівник Зразкового дитячого фольклорного гурту “Прикарпатські музики”, –

буде носити формальний характер. А це буде не цікавим для виконавців і, тим більше, для слухачів.

Також важливим аспектом діяльності керівника шкільного колективу є його інтерпретаційна робота (за умови подолання технічних проблем). “Процес вироблення свого особистісного, емоційного ставлення до інтерпретації музичного твору (інструментального чи вокального) веде до того, що у керівника, зазвичай, накопичується в організмі особлива інтелектуально-вольова енергія, що виражає його внутрішнє прагнення до реалізації творчих задумів... енергетичний запас творчих потреб керівника спрямований “не за адресою”, тобто застосований не як змістовний, емоційно-психологічний вплив на своїх творчих партнерів, а як примітивний механічний засіб регулювання дій виконавців, є не лише безповоротно втраченим для кінцевого результату, але й тим самим придушує творчу активність учасників дитячого колективу” [18, 54 – 55].

У процесі виконавської діяльності керівник (Р. Ілик) знайомить учасників колективу з твором, який включено до репертуару, ілюструючи його на баяні. Відтак наголошує на функції і ролі кожного музичного інструмента в партитурі (мелодія, гармонія, підголосок, бас, гармонічно-ритмічний акомпанемент тощо). Після детального ознайомлення з твором починається активний репетиційний процес. Адже всі твори виконуються учасниками напам’ять, що складає додаткові труднощі. В таких випадках інструментовка повинна бути такою, щоб оркестрові партії легко і швидко запам’ятовувались. На це автори оркестрування (Р. Ілик, М. Михаць) звертають особливу увагу. Зручність, доступність інструментовки є запорукою творчого поступу і успіху колективу.

За п’ятнадцять років існування колективу змінилося чимало учасників. Змінювався і склад. Але це не впливало на художній рівень.

Під орудою досвідченого педагога Р. Ілика колектив підготував декілька концертних програм, з якими виступає на сценах Дрогобича, Борислава, Трускавця, Стебника, Львова, а також сіл району (всього близько 300 концертних виступів). Від концерту до концерту учасники гурту удосконалюють свою майстерність під контролем свого улюбленого наставника. Зразковий гурт “Прикарпатські музики” є добре знаним у Франковому підгір’ї, про що свідчать численні газетні публікації у місцевій та регіональній пресі.

Колектив під орудою вчителя-методиста

Романа Васильовича Ілика неодноразово “виборював” призви місця на обласних та регіональних конкурсах та фестивалях. Автор статті впродовж п’ятнадцяти років спостерігає за творчим розвитком колективу, за формуванням репертуару, виконавською манерою і, звичайно, за успіхами школярів та результатом їхньої діяльності.

2006 року Зразковий гурт “Прикарпатські музики” Дрогобицької дитячої музичної школи №1, організатором і незмінним керівником якого є маестро Роман Ілик, став володарем “Гран Прі” I-го Всеукраїнського конкурсу-фестивалю дитячо-юнацького музичного мистецтва “Кришталевий Трускавець” (голова журі – Герой України, народний артист України, Лауреат Національної премії ім. Тараса Шевченка, академік А. Авдієвський – М.М.).

Авторів цих рядків доводилось оцінювати виступ юних талантів, беручи участь у роботі журі поряд із народними артистами України Р. Бабичем, М. Коломійцем, заслуженими діячами мистецтв України В. Герасимовим, Є. Вавриком та заслуженими артистами України С. Барвіком-Карпатським та ведучою музичних програм на Українському радіо Л. Недін.

Висновки. Отже, аналіз проведених досліджень дозволяє зробити висновок, що фундамент професійної майстерності майбутніх вчителів музики створюється у процесі навчання у ВНЗ (особливо при участі у художніх студентських колективах: хорах, оркестрах, ансамблях і т.п.). Становлення вчителя музики як керівника дитячого мистецького колективу неможливе без участі у колективному музикуванні. Майбутнім керівникам дитячих колективів необхідно навчитися у процесі педагогічної практики ефективно використовувати час, контролювати свої дії та їх результат. У процесі творчої взаємодії керівникові слід перевтілюватися і входити у світ юних музик, не забуваючи про головне завдання – музично-естетичне виховання засобами колективного музикування.

1. Авдієвський А.Т. *Формування особистості на ґрунті національно-культурного відродження // Мистецтво в школі, Вип.1 – К., 1996. – С. 80 – 83.*

2. Бобровников Є. *Граї музики. – К., 1963. – 98 с.*

3. Василенко Л. *Проблема цілісності та інтегративності у системі професійної підготовки майбутніх педагогів // Теоретичні та практичні питання культурології.*

Мелітополь, 2005. – Вип. XVIII. – С. 98 – 104.

4. Гуменюк А. *Українські народні музичні інструменти. К.: 1967.*

5. Гуменюк А. *Українські народні музичні інструменти, інструментальні ансамблі та оркестри. – К.: 1959.*

6. Гуцал В. *Інструментовка для оркестру українських народних інструментів. – К., Музична Україна, 1988. – 77 с.*

7. Іванов П.Г. *Оркестр українських народних інструментів. – К., 1981. – 140 с.*

8. Козир А. *Майстерність професійної підготовки хорових диригентів до роботи з дитячими колективами // Молодь і ринок. – Дрогобич: Коло, 2006. №3 (18). – С. 88 – 92.*

9. Комаренко В. *Український оркестр народних інструментів. – К., 1960. – 82 с.*

10. Лисенко М. *Народні музичні інструменти на Україні. – К., 1955.*

11. Михаць М. *Ескіз до творчого портрета та педагогічні засади Романа Ілика. Львівська баянна школа та її видатні представники // Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. – Дрогобич: Посвіт, 2006. – С. 37 – 45.*

12. Падалка Г.М. *Гуманістичні орієнтири музичного виховання. Загальні проблеми // Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи Львівщини. Зб. матеріалів науково-практичної конференції. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 3 – 11.*

13. Падалка Г.М. *Музична педагогіка: курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти // За ред. В.Г.Бутенка. – Херсон: ХДПІ, 1995.*

14. Пастушенко А.С., Пономаренко М.І. *Організація фольклорних ансамблів в загальноосвітній школі. Методичні поради студентам практикантам та вчителям музики. – Рівне, 1989. – 59 с.*

15. Пшеничний Д. *Аранжування для народних інструментів. – К., 1980.*

16. Терещенко А.А. *Кос-Анатольський. – К., 1986. – 186 с.*

17. Федоришин В.І. *Методичне забезпечення процесу формування виконавської майстерності вчителів музики. Навчально-методичний посібник. – К., 2005. – 54 с.*

18. Федоришин В.І. *Творча спрямованість організації колективного музикування учнів // Молодь і ринок. – Дрогобич: Коло, 2006. – №2 (17). – С. 54 – 58.*

19. Шапарева О. *Роман Ілик вважає, що неталановитих дітей не буває // Галицька зоря. – 1999. – 15 червня.*